

Romano džaniben

časopis romistických studií | 1 | 2021

Romano džaniben

časopis romistických studií | 28. ročník | 1/2021

HOSTUJÍCÍ EDITOŘI ČÍSLA:

Martin Fotta

Martin Fotta je antropolog na Etnologickém ústavu Akademie věd České republiky.

E-mail: fotta@eu.cas.cz

Mariana Sabino Salazar

Mariana Sabino Salazar je doktorandkou v programu iberských a latinskoamerických kultur a literatur na Texaské univerzitě v Austinu. E-mail: soymariana@utexas.edu

Na obálce:

Oscar Yovani | Sayula, Jalisco, Mexiko, 1998 | Foto: Ruth Campos Cabello – PattakíVideo

Obsah

| TÉMA: ROMOVÉ V LATINSKÉ AMERICE A KARIBIKU |

Martin Fotta, Mariana Sabino Salazar Romistika v Latinské Americe a Karibiku: Perspektivy a výzvy	5
--	---

RECENZOVANÁ ČÁST

Ann Ostendorf Louisianští Romové: Konstrukce rasy v koloniálním Karibiku	33
Neyra Patricia Alvarado Solís Mapování transatlantických trajektorií „ <i>gitanos</i> “ („Cikánů“) v Mexiku	57

NERECENZOVANÁ ČÁST

Martin Fotta, Mariana Sabino Salazar Úvod k literární sekci	79
Jorge Emilio Nedich Ukázky z tvorby	81
Voria Stefanovsky Ukázky z tvorby	93
Juan Luís Aguilera Ukázky z tvorby	105
Martin Fotta, Mariana Sabino Salazar Úvod k fotografické sekci	117

BAREVNÁ PŘÍLOHA

Ruth Margarita Campos Cabello, Toño García Romero Luciana Sampaio Fotografické reprezentace Romů z Latinské Ameriky	
---	--

RECENZE | ANOTACE

Neyra Patricia Alvarado Solís: *Nombrar y circular, gitanos entre Europa y las Américas. Innovación, creatividad y resistencia* (Matías Domínguez) **123**

Coletânea de artigos. Povos ciganos: Direitos e instrumentos para sua defesa (Juliana Campos) **129**

Márcio Vilar: *Calon-Welten: Eine Ethnografie über das Leben, Sterben und Weiterleben bei Ciganos in Brasilien* (Martin Fotta) **135**

Victor Vishnevsky: *Memórias de um cigano* (Marcos Toyansk) **143**

Ukázky z tvorby¹

Koláž z textů představující osobu a dílo Jorgeho Nedicha sestavil z vlastních textů Jorge Nedich.

Autorovi velmi děkujeme za poskytnutí dosud nepublikovaných prací, které s jeho laskavým svolením přetiskujeme.

Jorge Nedich (1959)

Během dětství nechodil ani na základní, ani na střední školu a číst se naučil díky komiksům. Během dospívání začal psát a chtěl se stát spisovatelem. V roce 1994, když mu bylo 34 let, vydal knihu *Gitanos, para su bien o su mal* (Romové, pro jejich dobro nebo zlo), v roce 1997 *Ursari* (Ursárové), obě v nakladatelství Torres Agüero Editor. V roce 1999 získal soudní precedens, který mu umožnil vstup na univerzitu bez dokončeného středoškolského vzdělání, a začal studovat na Filozofické fakultě Národní univerzity v Lomas de Zamora, ve stejném roce se stal finalistou španělské literární ceny Premio Planeta s románem *Leyenda gitana* (Romská legenda), který byl následně vydán v roce 2000 nakladatelstvím Planeta. Ve Španělsku román vydalo nakladatelství Ediciones del Bronce pod názvem *La extraña soledad de los gitanos* (Zvláštní romská samota). V roce 2003 vychází *El Pepe Firmenich* („Pepe“ Firmenich) v nakladatelství Ediciones B. V roce 2004 byl znovu finalistou ceny Premio Planeta s románem *El aliento negro de los romaníes* (Černý romský dech), který byl o rok později publikován. V roce 2010 nakladatelství Editorial Vergara vydalo knihu *El pueblo rebelde, crónica de la historia gitana* (Vzpurný lid, kronika romské historie), jejíž vznik byl v roce 2005 podpořen dotací z programu na podporu kultury Mecenazgo města Buenos Aires. V roce 2014 nakladatelství Ediciones de la Flor publikovalo autobiografický román *El alma de los parias* (Duše vyloučených), který kritici považují za jeden z nejlepších románů roku 2014 vydaných v Jižní Americe. Část jeho díla byla přeložena do angličtiny, portugalštiny, maďarštiny, islandštiny, a (nyní) i češtiny. V roce 2013 na počest své ženy, první Romky v Latinské Americe, která získala doktorát, založil nakladatelství Voria Stefanovsky Editores, které v současnosti řídí. V letech 2003–2009 vyučoval na Filozofické fakultě Národní univerzity v Lomas de Zamora seminář zaměřený na beletrii. V roce 2018 vedl seminář „Romové v literatuře a ve filmu“ na Univerzitě v Buenos Aires, kde v současnosti

¹ Jak citovat: Nedich, J. E. 2021. Ukázky z tvorby. *Romano džaniben* 28 (1): 81–91.

dále učí, na Katedře romistiky. Je ředitelem asociace Observatorio Gitano, kterou založil ve stejném roce. Skrze ni se snaží bojovat proti rasismu. Zhruba 50 členů této asociace, většinou učitelů, působících ve 14 z 24 argentinských provincií, se věnuje dětem různého věku pocházejících z itinerantních romských skupin, kterým poskytují vzdělání přímo v jejich táborech. Nepravidelně přispívá do argentinských deníků *Perfil*, *La Nación* a *Revista N*.

U příležitosti vůbec prvního představení svojí práce v češtině v rámci tohoto čísla *Romano džaniben* Jorge Nedich uvedl: „Myslím, že potřeba psát pramení z neustálých výzev, které mi přináší okolní realita, se svými politickými a sociálními nespravedlnostmi, a často také bláznivá realita mého romského národa, který nenachází své místo na světě. V knize *En cuentos de caravana* (Příběhy z karavanu), jejíž součástí jsou povídky „Dětství“ a „Byl to moc chytrý pes, jen mluvit neuměl“, se snažím literárně zpracovat zavrženíhodné stránky lidské povahy a odvolávám se přitom na všechny zdroje, které zvuková skříňka literatury nabízí.“

Kulturní pozadí zde uveřejněných povídek z připravované knihy *En cuentos de caravana* (Příběhy z karavanu), která by měla vyjít v roce 2021 (Voria Stefanovsky Editores) jsou vystavěné na způsobu vyprávění vycházející z kultury Ludařů, konkrétně z tzv. *pobiaste*. Takto Jorge Nedich jejich pozadí a svoje přemýšlení o romské literatuře přibližuje v doprovodném textu k výše zmíněné připravované publikaci:

„*Pobiaste* je termín, který používají argentinští Ludaři pro označení lidových vyprávění. V překladu *pobiaste* znamená buď historka, pokud vyprávíme něco, co se doopravdy stalo, anebo příběh, pokud vyprávíme něco smyšleného. Odkazuje na orální literaturu, která nemá specifický žánr, ale vychází ze všech dostupných žánrů s cílem vychovávat, ukazovat příklady chování a vzory pro danou společnost. Je předchůdcem dětské literatury, z níž se později stala literatura vyprávěná u ohniště, a nakonec literatura jako taková. *Pobiaste* tedy byly a jsou básně, povídky, příběhy, romány i eseje: pokusy, které se dotýkaly všech žánrů a byly rodinám k dispozici, protože dokud nebyly konkrétní žánry, nebylo ani žádné konkrétní publikum; děti i dospělí mohli oživit vše, co jim nabízely jejich možnosti a schopnosti. Moderní literatura má svého autora a zdá se být vymezenější a řízenější. Její žánry jsou konceptuálně jasnější, mají pevně daná pravidla, i ta jsou ale pohyblivá v čase. Dopisy, například, tvoří součást literatury, i přesto, že vždy byly její součástí, včetně jejich prvotní ústní podoby, když poslové řeckých tragédií sdělovali zprávy svému králi. Detektivní žánr se zrodil z příběhu o Oidipovi, když se Oidipus stal prvním detektivem vyšetřujícím zločin, jenž sám spáchal. Obě literatury – orální i psaná – jsou nad rámec svého

zařazení stále pokusy o vyjádření. S touhou dostat se k více čtenářům se oralita rozšířila a stala se písemným uměleckým předmětem, představuje tedy psanou verzi původní zvukové skříňky, je zesilovačem a dědičkou polyfonie, napětí a zejména nepřetržitosti, která žije ve slovech. Člověk se stane čtenářem, když začne číst text a během čtení ho kritizuje, aby následně dokázal text interpretovat. Jeho předpoklady mu umožňují zachytit určité hlasy, a ty pak vedou k jeho výkladu textu. Jiní čtenáři, které provází nepřetržitost a polyfonie, mají jiné interpretace. O textu můžeme postupem času říct mnohé, a proto stále hovoříme o Řecích, o klasicích, o dobré literatuře. Nepřetržitost a polyfonie totiž nemají konec; kdyby to nastalo, literatura by skončila.

Romská literatura je ze všech literatur nejvíce endogamická – konzumovaná uvnitř a odmítaná zvenčí – a proto i nejméně známá; zároveň je to ale také nejstarší živá literatura vzniklá z jedné prákrtské řeči, sestry sanskrtu, z níž pochází polyfonie a nepřetržitost, která kříží cestu Řekům i modernímu světu. Připravovaná kniha je cestou, která začíná dvěma kosmogonickými *pobiaste* a vede až k moderním příběhům, je pokusem o vyjádření autora, který zachovává oralitu, zájem o mluvené slovo, touhu po dosažení polyfonie, nepřetržitosti a poetické spravedlnosti tím, že literárně zpracovává charakter té nejbizarnější stránky lidského bytí.“

Ze španělštiny přeložila Jana Vaněčková

Byl to moc chytrý pes, jen mluvit neuměl (*El perro era tan inteligente que solo le faltaba hablar*)

Povídka je součástí mé připravované knihy Cuentos de caravana (Příběhy z karavanu)

Před mnoha a mnoha lety přišel ke stanu mého dědečka pes, který se narodil v paraguayském Asunción, kde, jak se dalo předpokládat, se štěkalo jazykem guaraní. Během svého života to byl pečlivý a moc chytrý pes, jen mluvit neuměl, až jednoho dne promluvil; přimět psy mluvit, na to zde byl hned po Japoncích můj dědeček, bez jehož moudrosti by tehdy nebylo možné prostě nic.

S přicházejícím večerem Tete spatřil v psím pohledu, že je to rozumný tvor, takže to řekl jasně, přímo a bez okolků: „Pse, pokud budeš respektovat naši romskou kulturu a zvyky, můžeš tady u nás zůstat, jak dlouho budeš chtít. Budu ti dávat jídlo, můžeš spát tam, kde najdeš slušné místo, mně to vadit nebude. Ale pokud se mi nějaký zloděj pokusí ukrást osla nebo zkusí vlézt do stanu, případně bude chtít ukrást naše zlato či srdce některé romské dívky, musíš mě přivolat a já se o všechno postarám.“

Dědeček mu potřel jazyk routou a kafrovým lihem; pes čtyřikrát nebo pětkrát zakašlal, chvíli na to začal romsky štěkat a všichni byli nadšení, ale nestačilo to; očekávali, že začne mluvit, někteří sázeli na obecnou romštinu, jiní na rumunskou, někteří na sinskou, a ti nejtmaší si přáli slyšet *caló*. Toho dne ale nemohl, nešlo mu to. Tete se tím trápil, ale ať se pes snažil sebevíc, vycházelo z něj pouze koktavé poštěkávání. Sklíčený a posmutnělý chodil z jedné strany stanu na druhou, otevíral tlamu, jako by zíval, jako by se dusil. Sklonil hlavu a trásl s ní ze strany na stranu, jako by se pokoušel zbavit chlupu, který se mu přilepil na patro, odkašlával, snažil se zvracet, nic. Zvednul hlavu, podíval se na dědečka, jako by se omlouval, a tehdy Tete protřepal láhev a do krku mu zase nalil tu břechku; nechal ho kýchnout tak, jak to psi dělají, a šel s ostatními Romy hrát hru s koulemi zvanou *bochas*.

Jednoho odpoledne se dědeček vrátil se spoustou plechových škopků k opravě, nesl je na zádech, divil se, že pes neštěká na uvítanou, že nehlídá, kdy přijde, že ho nevidí vrtět ocasem před stanem. Přepadly ho zlé myšlenky, ale nadechl se a nechal je přejít, raději si představoval, že pes někde spokojeně spí, odpočívá ve stínu; i přesto ho ale zaplavovaly pochybnosti, zrychlil krok, nechal škopky spadnout na zem a rozběhl se ke stanu.

Najednou se pes objevil, jeho pohled byl rozechvělý pláčem, byl to vyděšený tvor, který běžel přímo do náruče mého dědečka. Znenadání se na místě zastavil, dědeček také zůstal stát, znovu se rozeběhli, ale tentokrát běželi jakoby zpomaleně, přitom si vzájemně hleděli do očí a uvažovali nad tím, co přijde. Dědeček viděl převrácený stan a stopy po velké a nerovnocenné bitvě v obličejí a na těle statečného zvířete.

Pes se kajícně postavil na zadní packy, zapřel své dvě přední tlapy o dědečkovu hrud' a řekl mu srozumitelnou romštinou: „Dědečku Tete, okradli tě.“

Když v našem klíně usínalo snědé odpoledne a namodralá noc se protáhla nad světem, nad stany se začaly mihotat hřejivé dólíčky na obloze; právě ony rozežřály drsnou povahu mého dědečka, který nám vyprávěl, zatímco jsme čekali na maté s chlebem opečeným na řeřavých uhlících, jak routa a kafrový líh přimějí psy mluvit. Nikdo to nedokázal tak, jako můj dědeček, tedy až po Japoncích.

Ze španělštiny přeložila Jana Vaněčková

Dětství (Infancia)

Povídka je součástí mé připravované knihy Cuentos de caravana (Příběhy z karavanu)

S tátou jsme se drželi za ruce a bezstarostně šli jako dva lidé, kteří se mají moc rádi. Občas jsme se pustili a běželi mrtví smíchy kopat do kamenů, ne do všech, ale jen do těch, které se na cestě zvedaly do výše a praskaly při první ráně; nebo jsme hledali a trhali čtyřlístky, abychom si je mohli dát za ucho, nebylo jich hodně, tak akorát, aby se nás drželo štěstí a nepotkalo nás neštěstí. Smáli jsme se a pokračovali v tom, když se najednou přímo nad námi rozpršelo: vypadalo to, jako by se v nebi vylila řeka z břehů. Táta se otočil, podíval se na mámu, která šla za námi, pokrčil rameny, zvedl hlavu a kouknul se nahoru. Něco tam uviděl, nebo mu spíše Bůh řekl něco špatného o nedonošených dětech, protože našťvaný sklonil hlavu a s nechutí se podíval na zem. Dal si ruce v bok, znovu se podíval na oblohu, uplivnul si a řekl:

„Seru na Boha.“

Máma ho zpražila pohledem a potom řekla:

„Neser si do huby.“

Táta slíbil sám sobě: musím navštívit pana Patarina, zabouchat mu na dveře, požádat ho, aby mi půjčil jednu, jen jednu, uvážu ji k vozu a poté budeme pokračovat do cíle, s mulou, kterou mi půjčí, jen pokud mě uvidí ve slušném oblečení; pokud ne, ať se nad námi Bůh slituje.

„Na co čekáš,“ pobídla ho máma, „až ti ho bouře zničí?“

Na co čekám, usoudil. Podal mi klobouk. Potom si sundal vestu a kalhoty, složil vestu, stejně tak kalhoty, položil jedno na druhé, jako manžela a manželku, a společně si je dal do podpaží, aby je déšť nepromočil. S takto schovaným oblečením se posunul dopředu a odhodlaně vyrazil k domovu, ale ten nebyl vidět, ne proto, že by byl daleko, ale kvůli dešti. Máma si tehdy všimla, že má holý zadek, a zakřičela na něj:

„Ty, poslyš, vždyť nemáš trenky.“

„Nemám ani mulu,“ odvětil, zatímco si nasazoval klobouk, který jsem mu vrátil.

Táta zesmutněl. „Seženeme jinou,“ řekla mu máma. To je všechno, co si pamatuji, všechny mé vzpomínky na tátů, když byl naživu; po svém mrtvém tátovi jsem zdědil smutek, který v tom dešti cítil. Ještě víc ve mně zesílil, když si máma během vartování povídala s jedním lenochem, který i lenosti dělal ostudu. Té noci jsem hodně plakal, protože mi řekla: „Petre, zůstali jsme sami, musím myslet na nás oba, támhleťen slíbil, že nám sežene mulu.“

Mulu, kterou přivedl, jsem neměl rád, i když dvoukolák táhla dobře, ale při pohledu na ni jsem byl smutný, protože její dlouhý krok nebyl romský, tak jako

býval krok otcovy muly, ani se mu nepodobal, dokud máma neřekla: „Přestaň se tak blbě tvářit a buď vděčný, protože i kdyby byl tvůj otec sehnal jinou mulu, stejně by umřel, byl nemocný, tak na to nezapomeň.“ „Je to tak,“ řekl ten opilec a posadil se vedle mě; nechtěl jsem, ale stejně jsem mlčel, protože se máma usmála.

Dalšího dne, tentokrát už ve dvoukoláku, mi předal otěže, to se mi líbilo. Ale během chvilky jsem přestal sledovat stopu a pozoroval jsem ocas muly, který se pohyboval ze strany na stranu za mouchami a snažil se je trefit. Opilec se naštvál, protože vůz sjel z cesty, a začal mě urážet:

„Dej mi ty otěže, ty nedonošenče.“

Podíval jsem se na mámu, abych zjistil, jestli to slyšela, nic víc, ale ona mě nepochopila a dala mi facku, ale mě to nebolelo, chápal jsem to, a tak jsem prošel vozem až dozadu, popotahoval a pozoroval, jak se cesta vzdaluje od vozu.

O trochu později, nevím proč, dostala facku i ona a přišla s nosem položeným ve dlani, pohybovala s ní ze strany na stranu a popotahovala; posadila se přímo vedle mě a také pozorovala, jak se cesta vzdaluje. Nechtěl jsem to s ní sledovat, a tak jsem vzpomínal na tátu. Viděl jsem ho v dešti, celého promočeného, stahoval si košili a schovával si holé pŕlky, i když tamto mu viselo, jako to visí psům. Myslel jsem si, že máma také vzpomíná, nebyl jsem si jistý, ale měl jsem pocit, že teď hodně vzpomíná. Ten lenoch si toho všimnul, protože na ni hned zakřičel: „Neplýtvěj časem, podívej se, jak jsi ho promrhala, když jsi zplodila zrůdu jako je tahle,“ a ukázal na mě.

Celou dobu mluvil jen o mně, a přitom mě sotva znal. Tehdy jsem řekl mámě: „Vezmi mě za dědečkem.“ Ona se mnou ale zatřásla a vykřikla:

„Zmlkni, nedonošenče.“

Máma šla jednoho rána k sousedům, aby vyléčila několik uhranutých chlapců. Požádala je o něco k jídlu a o něco dobrého k pití, proč také ne. Už jsem uměl dělat rituál, který pomáhal při žaludečních potížích, a obstarat něco málo do hrnce, nebo sehnat různé knihy s obrázky, ale ona mě nechtěla vzít s sebou. Bylo už pozdě a chladno, ale máma se ještě nevrátila. Lenoch si mě zavolal, pořádně si loknul z karafy, vzal do ruky pásek, a zatímco ho smotával v ruce, povídá:

„Nebul, špindíro, tvoje matka se ožrala, nebo zdrhla za jiným, a pokud mám pravdu, tak se nikdy nevrátí, a já s sebou nechci vláčet žádnou zátěž.“ Když jsem si to poslechl, otočil jsem se k němu zády, pevně jsem se chytil kola od vozu a čekal na rány páskem.

Potom švihnul bičem na stranu a přikázal mi, abych si sundal šaty. Když mě uviděl nahého, přiblížil se ke mně a sáhnul na mě. Najednou mě předklonil a přidržoval mé ruce na kole, cítil jsem ho za sebou, rozevřel mě, znovu se mě dotknul; prohrabal mě a ztratil trpělivost, jako když to opilí dělávali s mou matkou u ohně. Sáhl si na poklopec, zavzdychal a postříkal mě. Po delší chvíli mě pustil,

vlezl do vozu a odjel. Chtěl jsem ho doběhnout, aby mi řekl, že to o mámě není pravda, ale měl jsem ztuhlé nohy a upadl jsem.

Když jsem se probudil, Bůh mi byl nakloněn: máma mě objímala.

„Neboj se, Petre, odjedeme odsud,“ řekla mi na stanici, „tenhle vlak změní náš osud, najdeme mého otce a budeme nejšťastnější Romové na tomhle světě.“ Během cesty jsme byli šťastní, drželi jsme se za ruce a ze samého strachu jsme se smáli pokaždé, když vlak zaburácel. Máma mě obvykle neobjímala, ale když mě objala, necítil jsem lítost. Jakmile jsme vystoupili na Roque Pérez, vydali jsme se tě hledat, dědečku.

„Hej vy,“ ptala se máma na stanici, „neznáte jednoho starého Cikána, který jezdí v barevném dvoukoláku, jsem jeho dcera a tohle je jeho vnuk, hledáme ho.“

Čas plynul a my jsme bezcílně chodili od vesnice k vesnici tak dlouho, že když mi bylo jedenáct, matka mě chtěla darovat, protože se chystala na svatbu. Naštval jsem se, popadl její boty a zahodil je, potom jsem vzal svatební šaty, které si přichystala, a také jsem je hodil na zem. Zvedla je a řekla, ať jdu pryč, ať si tě najdu sám, vzala do ruky hůl a praštila mě přes nohy, abych se dal na útěk, a přitom křičela:

„Bude z tebe mrzák. Seřežu tě tou holí tak, že už se nezvedneš.“ Nebolelo to až do chvíle, kdy mi řekla: „Tehdy jsi mi ho vzal, ty nedonošenče.“

Tenkrát jsem ji, dědečku, bodnul nožem.

Dědečku, pamatoval jsem si, že máma pila jen proto, aby zapoměla, ale někdy se na mě při každém doušku dívala. Kývala hlavou ze strany na stranu, jako by prchala před neštěstím, znovu se na mě podívala jako na svého syna, ale kvůli alkoholu nedokázala udržet žádnou myšlenku, tak jsem jí uprostřed opilosti praštil; nebo mi nabídla cigaretu, kouřili jsme a pili společně.

Počtvrté nebo popáté, co jsme spolu takto trávili čas, jsem si všimnul, že na té vychrtlině začíná být znát, že je těhotná. Když jsem viděl, že je máma kvůli té kukle v břiše smutná, ztratil jsem naději. V noci jsem řekl našťavaně tátovi, že to dítě bude nedonošenec. „Fajn,“ odpověděl táta, „zřejmě mám v rodině dalšího proroka.“

Potom, co se na posteli párkrát otočil a pořád nemohl usnout, odhrnul táta přikrývku, pomalu mě vzal za ruku, vylezli jsme z vozu a sedli si do tureckého sedu na trávu. Zvolna si ubalil cigaretu a zapálil si ji, potom mi podal balíček s tabákem a papírek a řekl mi jako vždycky: „Balení cigára si musíš vychutnat, nespíchej, pokládej tabák tak, jak se slova kladou do básně.“ Lehnul si s otevřenými ústy a cigaretou mezi rty.

„Jak můžeš mluvit o básních, když neumíš číst,“ řekl jsem mu.

„Ale vím, co je to báseň.“

„A co to teda je?“ pobídl jsem ho. Usmál se a řekl:

„Chlapec jako ty pod tímto nebem.“

„Jé,“ řekl jsem a objal jsem ho, abych cítil jeho vůni.

„A co to znamená být Romem?“

„To je jiná báseň, skoro pořád smutná, a ne moc často veselá. Být Romem znamená znát pravidla, která platí během života v komunitě, a rozpoznat romský pohled; schování v našem doupěti jsme šťastní a mimo něj jsme nešťastní; fakt, že jsme stále v doupěti, nás od této doby vzdaluje a lidé nás nenávidí, protože jim zošklivujeme přírodu, vyhýbají se nám, nechtějí nás ve školách ani jako kolegy, když se s nimi setkáme tváří v tvář, často jejich úsměv zmizí a vyhýbají se nám jako nějaké smradlavé špíně.

Dnes jsme velmi dobří v přežití, ale nedokážeme našim dětem dát možnost, aby mohly studovat. Pohrdat vědomostmi a znalostmi knih znamená pohrdat světem, neznáme naše práva a ani práva ostatních, to se ve školách učí a my tam nechceme chodit a ani nás tam nechtějí, ale cenu za to, že neznáme naše práva, platíme my.“

„A proč jsme smutnější a ne veselejší?“

„Všichni vzdělanci, elitáři, zastánci sociálních tříd a rasisté, řekl jsem všichni, tvrdili, že bychom byli opravdovými Romy, nemusíme být svobodní, ani chodit do školy, žít, pracovat a přemýšlet, jako přemýšlejší gádžové. Máme jen své tradice. Možná v budoucnu napadne nějaké Romy, že se spojí a složí hymnu nebo vytvoří vlajku. My, Romové, potřebujeme symboly, které naší kultuře dodají úctu. Tohle bych udělal, kdybych chodil do školy, chápal bych lépe svět, aspoň si to myslím.“

A kdybych ho pochopil já, dědečku? Mohl bych ti pomoci a byli bychom lepší Romové, lidé by nám neříkali nic zlého, kdyby nás uviděli, ani by jim při pohledu na nás nezmizel úsměv.

Nevím, jestli by se toho změnilo tolik, ale určitě byste časem měli hezčí život, ty, Tomáš, Damián, Yuri, Veruska, Natasha, Voria, Voria Rosa a osm, deset nebo dvanáct miliónu Romů, které každý den svezu ve svém voze.

Táta vždycky chodil kouřit pod hvězdy. Říkával, že nikdy není třeba opustit toho nahoře, že odtamtud země získá, co potřebuje, a člověk dostane odpovědi, které neustále hledá. Nevěděl jsem, co tím chtěl táta říct, ale když o tom mluvil, v jeho obličejí byla vidět jistota a naděje. Zeptal jsem se ho: „Říká ten nahoře, co bude s mým bratrem, když se narodí jako nedonošenec?“

„Jsi drzejší než tvoje matka,“ odvětil.

„Co s ním bude?“ řekl jsem, ale neodpověděl jsi mi.

„Jak bych ti mohl odpovědět, když neumím číst.“

„Táto,“ zeptal jsem se, „o básně se pečuje?“

„O tom neměj pochyb,“ odpověděl.

„Ty je také neměj, až se narodí můj bratr,“ řekl jsem mu.

Patnáct dní po porodu měla máma vyschlá prsa a plakala zoufalstvím, protože se její dcera narodila nedonošená, stejně jako já. Táta jí řekl, ať vyndá prso, ale ona

ho nevyndala. V den porodu jsme s tátou trochu plakali; hodně jsme se modlili za to, aby se za devět měsíců narodil chlapec, a až vyroste, aby na sebe převzal otcovy záležitosti, které už nemohl zastávat, protože rychle stárnul. Ale Bůh nám nechtěl pomoci, ani mé matce, netrvalo příliš dlouho, než nechala holčičku stranou a vzala si láhev. Při každém doušku se dívala nejprve na nebe, potom na dceru, a nakonec na mě; pomalu kývala hlavou ze strany na stranu. Došlo mi, že jsme museli provést něco hodně zlého, když nás Bůh podruhé trestá.

To odpoledne máma naplnila kojeneckou lahev a dala ji dítěti do úst, lahvičku omotala hadříkem, který miminu obtočila kolem krku. Hadřík lahev nepřidržel, spíše ji tlačil dovnitř; holčička ji měla tak moc uvnitř, že nemohla ani plakat. Když jsme ji našli, byla ztuhlá, s otevřenou pusou. Vypadala jako řepa. Dlouho mi trvalo, než jsem rozvázal uzle. Zatímco táta plnil nádobu vodou, začal jsem ji svlékat. Je správné, aby andělíci přišli do nebe čistí. Mé ruce se lítostí třáslly, i když pravá ne, také se třásla, ale ne z lítosti.

Když jsme ji vykoupali, usušili jsme ji, zabalili do deky a dali do košíku. Opatrně jsem ji položil pod jeden strom, kde byla v bezpečí před mravenci a sluncem. Potom jsme se s tátou vydali tam, kde ležela máma. Byla tak moc opilá, že kdyby pod stromem nebyl stín, určitě by se na slunci vznítla. Opřeli jsme ji o kmen mezi nás dva; dalo nám to dost práce, byla tak mimo, že nám její tělo vyklouzávalo, jako by byla úhoř. Napadlo mě, jak byla opilá a měla otevřenou pusou, jak by bylo jednoduché strčit jí kojeneckou lahvičku nebo lahev, připevnit ji hadrem a počkat, až čas udělá své, ale v ten okamžik zazněl hlas mého otce, jako varování.

„Na nic teď nemysli, musíme pohrbit tvou sestru.“ Víc neřekl, opustili jsme mámu a vrátili se ke stromu, kde jsme nechali košík s holčičkou v bezpečí před mravenci. Neviděli jsme košík, ale stádo divokých prasat, které choval pan Patarino, jak spolu bojují a pohazují dětským tělíčkem. Vyběhli jsme a rozkřičeli se, většinu prasat se nám podařilo zahnat jako zloděje, ale tři největší kanci zůstali klidní a čekali, aby nás vyzvali na souboj. V jednu chvíli, když pochopili, o co nám jde, na nás zaútočili, museli jsme poodstoupit a vzít si do ruky klacky, abychom se jim mohli postavit. V ten okamžik se vrátilo čtvrté prase, sevřelo v hubě, co z holčičky zbylo, a odešlo tam, kde na něj čekal zbytek stáda. Ani já, ani táta jsme nedokázali udělat nic pro to, abychom ji získali zpátky, i kdyby jen kousek z ní. Toto druhé neštěstí mi vzalo chuť a sílu se s matkou dohadovat. Když se probrala, nechtěla té věci s kojeneckou lahví věřit; našla zbytky deky a krev po prasatech a pustila se do nás.

Nejdřív křičela. Potom nás mlátila, kam jen mohla, kovovým drátem tlustým jako prst. Dokonce i o mnoho dnů později ji přepadal hněv a nám se pořádně ulevilo jen tehdy, když jsme se nějak zabavili, nebo když jsme spali.

Aby dokázala snést naši přítomnost, věnovali jsme se pracím ve voze, vařili jsme, když bylo z čeho, poklízeli, táta vyčesával mulu a dával jí vodu. Je to zvláštní,

ale to jediné, co mého tátu dělalo šťastným, byla ta mula; určitě mě měl rád, ale vše, co se mě týkalo, ho znepokojovalo. Když jsem se na něj nedíval a on mě pozoroval, cítil jsem, že se mu v očích odráží jeho duše; mou budoucnost na tomto světě neviděl.

Táta přivázal mulu k vozu a zamířil k panu Patarinovi. Máma řekla jakoby z nepozornosti: „Příroda je moudrá, co bychom si v tak bídném životě počali se dvěma nedonošenci.“ Jen tehdy táta přemýšlel o těch slovech a našel v nich moudrost a možná i úlevu. Rozezněl bič o hýždě zvířete a náhle změnil směr; mulu to překvapilo a musela sejít z cesty, aby se mohla otočit, ale přitom šlápla do viskačí nory a zlomila si přední nohu. Táta vždy vzpomínal, že se kost rozezněla jako rákos. Nejtěžší pro něj bylo nabít brokovnici a podívat se mule do očí. Říkal, že ten výstřel, kterým ji zasáhl, zaburácel v jeho duši jako hrom. Myslím, že právě od té chvíle se táta odevzdal smrti.

Tátovi se moc líbily větší vozy a chtěl také v jednom takovém putovat, jako to dělali bohatí Romové, ale nemohl si dovolit dokonce ani nějaký starší; a i když mu zbyl jen dvoukolák, stejně svou mulu pořád miloval: bez ní a s bolestí je teď náš život mnohem těžší. Dlouhou dobu jsme byli bez práce; proto jsme si nemohli pořídit jinou mulu. Matka, která pila jako duha, a zesláblý otec, i když ne tolik, jako po těch ranách dráty...

Podle mě nemá smysl zacházet do podrobností, dědečku. Každé odpoledne táta po troškách umíral, až jednoho dne zemřel úplně, a pak přišel ten lenoch a všechna špína s ním; někdy se mi některé myšlenky pletly a trochu jsem pil, ale ne moc, až jsem si tě představil vedle tvého vozu, jak mě hledáš mezi lidmi, a zrodila se ve mně naděje, že tě uvidím, a můj život se naplnil smíchem.

Ze španělštiny přeložila Jana Vaněčková

Romano džaniben – 28. ročník – 1/2021

Časopis romistických studií

Tento časopis vychází díky finanční podpoře Ministerstva kultury České republiky v rámci programu Podpora rozšiřování a přijímání informací v jazycích národnostních menšin.

Dále byl financován hlavním městem Praha z Programu v oblasti podpory aktivit národnostních menšin na území hl. m. Prahy pro rok 2021.

Vydává Romano džaniben, z. s.

Biskupcova 85, 130 00 Praha 3

e-mail: dzaniben@email.cz, www.dzaniben.cz

bankovní spojení: 161582339/0300

Šéfredaktoři: Pavel Kubaník, Helena Sadílková

Redaktoři: Renata Berkyová, Helena Kaftanová, Jan Ort, Lada Viková, Eva Zdařilová

Redakční rada:

Mgr. Michael Beníšek, Ph.D.; PhDr. Jan Červenka, Ph.D.; Mgr. Viktor Elšík, Ph.D.;

Mgr. Lucie Fuková; PhDr. Jana Horváthová; Mgr. Pavel Kubaník, Ph.D.;

Mgr. Alexander Mušinka, Ph.D.; Mgr. Tatiana Podolinská, Ph.D.;

doc. Jurina Rusnáková, Ph.D.; Helena Sadílková, Ph.D.; Mgr. Lada Viková

Seznam recenzentů je uveden na webových stránkách

www.dzaniben.cz.

Sazba: Kateřina Krčíková

Obálka: Daniela Kramerová

Tisk: powerprint s.r.o.

Náklad: 300 ks

Doporučená cena: 160 Kč

Roční předplatné: 320 Kč (včetně poštovného a balného)

ISSN 1210-8545

Evidenční číslo podle tiskového zákona: MK ČR E 6882

Nevyžádané rukopisy a fotografie se nevracejí. Obsah zveřejněných polemických článků nemusí být totožný se stanoviskem redakce. Podávání novinových zásilek povoleno

Reditelstvím pošt Praha č.j. NP 1360/1994 ze dne 24. 6. 1994.